

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

Vincentii Chartarii imagines deorum ... qui ab antiquis conlebantur

Cartari, Vincenzo

Moguntiae, 1687

Et Historia

[urn:nbn:de:bsz:31-341151](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-341151)

DEORUM, QUI
 AB ANTIQVIS
 COLEBANTUR, IMA-
 GINES, UNA CUM
 EARUM DECLA-
 RATIONE,
 Et Historia.

ORUM quæ humanam naturam exornant, nihil equi-
 dem præstantius, neque magis homini proprium est, re-
 ligione: quare nulla unquam natio fuit, quæ aliqua ra-
 tione ejus non esset particeps. Quamvisque feratur, ratio-
 ne potissimum homo à cæteris animantibus differre: non
 obsecris tamen argumentis, etiam ante rationis usum, in
 eo religionem deprehendamus licet, utpote quæ natu-
 ra ipsa humano in animo ab ipsius ortu sit insita: cujus quidem sententiæ Jam-
 blichus Platonicus est, qui arbitretur, quoddam veluti lumen, à Deo ema-
 nans, nostros animos ferire, quo mirabiles in nobis, iique naturales exci-
 tantur ardores ipsius boni, de quo postea, ubi rationis functionem exer-
 cere cœpimus, ratiocinamur, atque judicamus. Id Promethei fabula nobis
 innuit, nonnulli voluerunt, ut ignis scilicet ille cælestis, quo vitam pri-
 mi hominis pectori indidisse fingitur, vim quamdam significet, quæ occul-
 tis rationibus assidue hominum animos ad se attrahat; qui unde profluxer-
 rint, & à quo primam originem duxerint, sentientes, naturali impetu eò
 sese convertunt. Hincque etiam proficisci dicunt, ut, cum se nobis species
 ingentis alicujus boni malive obicit, primo aspectu, antequam de eo aliud
 cogitemus, oculos ad cœlum sustollamus, interdumque manus quoque
 A con-

*Religio
 præcipua
 hominis
 virtus.*

conjunctas in altum levemus; perinde atque natura magistra edocti pute-
mus, cœlitus omne ad nos bonum derivare, illique collatum beneficium
acceptum referendum, qui tribuit, & ab eodem præseptum cunctis in ad-
versis opem expectandam; ex quo fiat, ut supplicii eam gestu ab illo implo-
remus. Hæc quidem omnia maxima fuerint religionis argumenta, quæ nos
ad Deum amandam pariter, ac reverendum impellant: id verò, si nulla in
nobis ejus notio præcesserit, fieri nequaquam potest. Quare vel ante ratio-
nis usum homo Deum quodammodo novit, cultuque prosequitur; quod
eum à bellis separat; in quibus nonnulli aliquam quidem rationis particu-
lam inesse voluerunt: sed, qui religionis eas aliquo pacto participes faciat,
arbitror neminem. Quamobrem hæc tota hominis unius est propria;
qua duce homines ad cœlum oculos susulerunt, & universitatis hujus ad-
mirabilem structuram considerantes, asseruerunt, aliquem esse, qui infinito
amore, potentia atque providentiâ cuncta regeret, administraret, omni-
busque jugiter provideret. Hunc verò Deum vocarunt; qui omnium bo-
norum est auctor, æternus, infinitus, & sub aspectum nequaquam cadens.
Sed tamen non omnes veritatem hanc, natura haustam æque prosequuntur.
Namque, cum homines suæ nequitiæ indulgere, & de ea sibi nimis placere
cepissent, non ultra cogitatione sunt progredi, quam quo oculis pertin-
gerent; hincque factum est, ut crederent, stellas, Solem, Lunam, cœ-
lumque ipsum, Deos esse; quæ, ut Plato testatur, primum cum à Græcis,
tum multo antea à plerisque barbaris Dii sunt habiti: idemque vult, à pe-
renni quodam motu, qui in eis cernebatur, Græca voce *θεοί*, id est Deos,
à *θεῖν*, quod est currere, fuisse appellatos. Hic postea error in tantum
crevit, ut multi mortalium stulta vulgi opinione fiat in Deos relati; & quod
magis mirum videatur, quædam bestię apud aliquos ut numina sunt habitæ;
quibus omnibus variâ simulacra dedicari solebant; idque non solum virtu-
tibus, sed vitis quoque contigit; cum singula Dei cognomentum sortita
fuissent: illæ quidem, ut præsentem prodesse; hæc vero, ut absentia ne-
ceberent. Hinc factum est, ut innumera fere Deorum multitudo apud an-
tiquos celebraretur: non enim solum qualibet sibi natio proprios ac pecu-
liares Deos adsciscibat; sed & unaquæque civitas, locus, domus, demum
unusquisque sibi Deum pro animi libidine sorgebat: neque ulla propo-
situm humana actio erat, à qua non aliquod nomen suum nomen traheret.
Hic autem maximus Deorum numerus non solum apud antiquos à vulgo cole-
batur, sed ab iis quoque, qui sapientia cæteris antecollere putabantur:
hi enim, posito quodam primo, summoque bono, quod omnium causam
esse dicebant, innumeram quin etiam aliorum sortem subungebant,
quam etiam minimum loco habebant; quosdamque ex eis Deos, alios
Dæmones, nonnullos Heroes appellabant; omnibusque sua propria mu-

ALIA,

*Deorum
multitudo
videt.*

vera, & loca distincta assignabant, sicuti etiam aliis obis sacrificandi ritus erat. Herodotus scriptis testatum reliquit, initio duodecim tantum apud Aegyptios Deos exstitisse, quos Pythagorici videntur esse imitati: nam dicunt, Græcos & divini cultus rationem, & alias scientias ab Aegyptiis esse mutuatos, apud quos duodecim illæ celeberrimæ Mercurij columæ visebantur, recondita quadam doctrina, rerum præcipue caelestium referentissimæ, quæ variorum animalium, plantarum, & aliis id genus figuris, quibus literarum vice Aegyptii utebantur, exculptæ legebantur: has literas, ab eis hieroglyphicas nuncupatas, sacerdotes, qui apud eos non poterant non esse doctissimi, explicabant: idque non omnibus passim, sed dignissimis quibusque, qualis erat Pythagoras, Plato, Democritus, Eudoxus, qui hanc ob causam peregrinationem in Aegyptum susceperunt. Itaque ad rem revertamur, Pythagorici affirmabant, sicut in primo cælorum orbe duodecim animalium figuræ sunt collocatæ, quæ duodecim signiferi signa dicuntur, totidem quoque animos, singulis singulos inditos, vitam eis, motum, efficacitatemque sufficeret: qui quidem sunt illi majorum gentium Dij, Jupiter scilicet, Juno, Neptunus, Vesta, Phœbus, Venus, Mars, Pallas, Mercurius, Diana, Vulcanus & Ceres: ab hisque res quoque inferiores administrari volebant. Iidem Dij apud Romanos in senos masculos, totidemque fœminas distributi fuere, quos & Consentes dixerunt, eo quod caelestis senatus consiliarios esse, & nihil sine eorum arbitrio statui conferent: nam & apud Homertum est legere, Jovem, cum aliquid magui momenti incidisset, advocato Deorum consilio, de eorum sententia, quid faciendum esset, deliberasse; quamvis solus per se interdum statueret, ut & Poetæ fabulantur, & Seneca, cum de fulmine differit, affirmat, esse scilicet quoddam fulminis genus, quod Jupiter solus pro sua libidine, nullo in consilium Deo adhibito, jaculetur. Non simul autem omnes in habitabant, quos antiquitas sibi Deos finxit, sed variis inter se erant locis distichis, neque universi cœlum incolebant, sed terra, fluvii, mare quoque maximum eorum numerum continebat. Item nec omnes immortalitate fruebantur: Semidei enim tandem aliquando fati concedebant; cuius rei, ut inquit Pausanias, Silenorum sepulcra, quæ Pergami in Asia exstant, amplissimam fidem faciunt. Nymphæ etiam moriebantur. Itaque omnium generum Dij apud antiquos colebantur, ut ex D. Augustini libro de civitate Dei discere facile possumus, ubi hoc ex Varronis autoritate comprobatur. Sed tamen apud illos, veritatis cognitione destitutos, fuerunt nonnulli, qui recte de Deo sentirent, ut scilicet, eum esse unum, æternum, aspectum refugientem; quare nullis posse lineamentis describi: nam effigiem Dei, formamque quærere, imbecillitatis humanæ Plinius, libro secundo arbitratur. Quamobrem Antisthenes, Cynicæ sectæ princeps, dicere solebat, ita referente Theodoro Cyreni Aristite, Deum nequaquam oculis cerni posse.

Præcipui
Dij duodecim.

Dij Consentes.

Dei &
genera ca-
ret.

Dei &
genera de-
scribi
nequit.

DEORUM QVI AB ANTIQ.

nulli enim aspectabili esse similem, ac proinde longe errare eos, qui putent se in
 numinis cognitionem per effigiem aliquam pervenire posse. Sed & Xenophon,
 Sociatis discipulus, scriptum reliquit, licet Dei magnitudo, atque potentia vel
 inde deprehendi maxime possit, quod immobilis permanens, motum cunctis
 tribuat; tamen eius sit aspectus, à mortalibus pervestigari non posse. In hanc
 sententiam Xenophanes, hominum stultitiam deridens, qui statuas, à
 Phidia, Polycleto, aliisque statuariis fabricatas venerantur, inquie-
 bat, equos, boves, elephantes, si manibus præditi, eis uti scivissent, Deos
 fabricaturos fuisse, qui eorum, bouum, atque elephantum formam refer-
 rent, sicuti & homines sui similia numina effecissent. Idemque Cicero libro de
 natura Deorum sub persona Cottæ præclaris quibusdam rationibus contra
 Epicureos, demonstrat. Iudæi, qui olim soli veræ religionis rationem tene-
 bant, unum tantum Deum coluerunt, eumque non in signis, aut tabulis oculis
 aspectabant, sed mentis contemplatione in divinitate ipsa (quatenus tamen
 homini fas est) intuebantur, & ut Cornelius Tacitus de eis refert, maximæ
 impietatis eos arguebant, qui Deum ad humani corporis similitudinem variis
 in materiis effingebant: quare in suum illud templum nullum unquam admi-
 serunt simulacrum. Itaque cum Herodes, eorum rex, aquilam auream supra
 fani portam statuisset, quidam adolescentes, ubi est auditum, eum animam
 agere, conspiratione facta, & tumultu in populo excitato, illam contractam
 deiecerunt, illud contra religionem, ac majorum instituta esse clamantes, &
 eam occasionem ad numinis offensi injurias vindicandas esse accipiendam.
 Sed id perquam male miseris cecidit: Nam Herodes tantum adhuc supervixit,
 quoad eos comprehensos flammis vivos exurendos tradidit. Suidas est au-
 ctor, cum pilatus in Iudæam vexilla quædam, in quibus Tiberii imperatoris
 effigies esset depicta, intulisset, uniuersum populum miro quodam modo esse
 concitatum, eo quod avitam religionem violari cernerent, per quam nullam
 ipsis licebat intra sui regni fines imaginem habere. Hujus sententiæ nonnu-
 llo quoque alii fuere, in quibus est Hermes, dictus Trismegistus, qui asserbat,
 eos videri non credere, Deos in cælo esse, qui eorum statuas sibi ante oculos
 sisti volunt, aut certe sua vota ac preces illuc usque pervenire diffidere, atque
 ex hæc perversa animi inductione Deorum simulacra prodiisse, eaque numina
 cœpisse vocitari. Lycurgus Lacedæmoniorum legislator, legitur suis legibus
 prohibuisse, ne Dij homini, aut ulli bestiarum similes fierent: quare eorum
 statuas à sua Republica eliminavit. Lactantius Firmianus scriptis testatum reliquit,
 Ægyptios diuino honore elementa prosequutos, nulla tamen eorum sibi
 ad adorandum imagine proposita. Et, si Plutarcho habenda est fides, Numa
 Pompilius, secundus Romanorum rex, aliquam Deo effigiem credere attri-
 buendam, haud fas esse ducebat: quamobrem Romani centum septuaginta
 annis omni Deorum imagine caruerunt; tamquam maximum esset præcu-
 lum,

*Apud Iu-
 dæos simi-
 lacris non
 erant.*

lum, divina illa ac immortalia imbecilibus his atque humanis comparare. Apud Persas & Lybes primis temporibus nulla statua, neque templum, neque altare exstabat. De Scythis refert Herodotus, licet multos Deorum loco habuerint, ut Vestam, Iovem, Apollinem, Martem, aliosque, quos nominibus suae linguae congruentibus, appellabant: nulli tamen, praeterquam Marti, (ut inferius suo loco dicitur) templum, statuam aut aram dedicasse, sed cunctis uno, eodemque ritu sacrificasse. Esse dones, Scytharum quoque populus, nullum aliud simulacrum, nisi hominis calvariam venerabantur: quod ita narrat Herodotus; ad eorum domum, quibus pater obiisset, propinqui omnes, atque amici confluebant, oves secum deferentes, quas ingulatas in frusta concidebant, idem de cadauere illo facientes: has carnes una permittas, atque celebris in convivio appositas, omnes absque ullo discrimine comedeant: caput autem, in hunc usum reservatum, carne detracta, intus & foris optime purgatum, ita ut cranium nitidum exstaret, atque auro tectum, Pro simulacro habebant: statisque, ac solemnibus sacrificiis prosequantur. Addunt Pomponius Mela, & Solinus, illo pro Poculo eos esse usos, quod maximum, quem in mortuum conferre possent, honorem existimabant. Huic perquam simile est, quod Suidas de quibusdam Iudaeae incolis narrat, qui a vino capiti aureo divinos honores deferant, eique advenam aliquem tertio quoque anno, in minutas particulas concium sacrificabant. Massilienses, qui Galliam Narbonensem habitant, in lucis, in quibus nulla erat Deorum effigies, sacra faciebant, interdumque arborum truncos venerantur, tanquam, ibi aliquid divinitatis inesse credidissent, ut de eis Lucanus testatur. Primis a diluvio temporibus, sicut apud Plinium legitur, justi ac candidi illi homines sub quercubus agebant, easque pro numinibus, ac sacratis templis sibi ducebant: nam ex eis sibi glandes, quibus victitarent, suppeditabant, atque earum tegmine a pluvio, caeterisque temporum injuriis protegabantur. Pausanias in Achajae descriptione refert, in quadam ejus regionis parte triginta quadratos lapides extitisse, in quorum singulis singulorum Deorum nomen, absque tamen ulla eorum effigie, esset inscriptum, qui maxima cum religione ab incolis custodirentur: antiquum enim Graecorum erat institutum, hujusmodi lapidibus parem cultum, atque Deorum simulacris impertire. Cornelius Tacitus est auctor, ubi de Germanorum moribus scribit, eos statuis, ac templis caruisse: arbitrari namque magnam factum iri numini injuriam ab eo, qui putaret, intra exiguum fani ambitum parietibus divinitatem posse coerceri, magnopereque angusta Deorum majestatem dedecere, si ad angustam corporis humani formam compelleretur. Eisdemque in Deorum numerum non retulisse nisi eos qui essent in prospectu, quorumque praesentem utilitatem experirentur; cujusmodi sunt Sol,

*Calvaria si-
mulacri lo-
co habita.*

*Quercus
pro numini-
bus habita.*

6
 Vulcanus, Luna: de cæteris nullam notitiam habuerunt, vt de eis narrat Cæsar, immò ne de nomine quidem eorum est aliquid ad illos perlatum. Est apud Herodotum, Græcos initio cultu Deos affecisse, eisque sacrificasse, suis eos nominibus nondum appellantes, quoad, ea tandem ab Ægyptiis didicerunt. Vnde autem huiusmodi Dii exiterint, & vtrum omnes simul, an verò sigillatim singuli prodierint, itaque num semper, absque ullo ortu uniuersi fuerint, idem affirmat, sua tempestate non fuisse compertum, præterquam Homerum, atque Hesiodum, qui ea tempora quadringenis circiter annis præcessissent, primos in Græciam Deorum copiosam prolem, eorumque infinita propemodum cognomina introduxisse, eosdemque singulis suum munus, ac formam attribuisse. Quare non injuria forsân asseuerari posset, Græcos, ab his edoctos, Deos variis figuris exprimere cœpisse. Sed tamen satius fuerit, ut, cum eodem Herodoto sentientes, id eos ab Ægyptiis mutuatos esse dicamus. Hi namque primi feruntur, qui templa Deis condiderunt, eisque aras, statuasque dicarunt. Sicuti autem Græci ab Ægyptiis, ita Romani à Græcis sacrorum simulacrorum vsum susceperunt. Quod tunc primum accidit, cum Marcellus, captis Syraculis, Romanus triumphans in traivit, secum, quidquid ibi præclarum inuenisset, asportans, cum, vt eiusmodi spectaculo populum deliniret; tum vt eorum aspectu ciuitatem obstupesceret, quæ nondum erat experta, quid tabularum, aut signorum pulcritudo voluptatis præberet. Quare id tum vitio est à multis Marcello datum; primum, quod superbe nimis vel ipsos Deos in triumpho captiuos voluisse ducere videretur, eorum simulacra in pompa triumphali ostentans; deinde, quod materiam Populo Rom. suppeditasset, qui antea laboribus tantum bellicis esset assuetus, otio se, ac inertiam tradendi? vt qui postea tempus frustra conterere cœperit, vel in oculis pictura inani pascendis, vel in statuis elaboratis spectandis, artificum manus maxima cum animi admiratione suspiciens. Hoc de Marcello Plutarchus refert, subiungitque, cum solitum gloriari, eo quod primus in urbem ea inuexisset, quæ maximam in ciuibus suis Græcarum rerum admirationem concitarent: antequam Plutarchum idem Lilius scriptum reliquerat, tum scilicet Romanos admiratione Græcarum artium capi cœpisse? ac proinde postea maxima cum licentia sacrarum, profanarumque rerum spolia diripuisse. Tertullianus, cum diceret, Romæ religionis ritum à Numa non splendidis ceremoniis, & absque simulacris institutum, (nondum enim illuc Græci, aut Hetrusci confluerant) visus est inuuisse, Tarquinium Priscum, vt qui Græcus esset, & Hetruscæ religionis apprime peritus, primum Romanis statuarum confectionem ostendisse. Earum ergo usus ab Ægyptiis, primis inventoribus, perque Græcos ad Romanos dimanauit. Vt verò in Ægypto cœperit, ita sunt variz de ea resententiz, ut longe sit difficilior, quam ut à nobis aliquid certi de illa statuatur. Lu-

*Deorum
origo.*

*Marcellus
statuas à
Græcis ad
Romanos
primus
transtulit.*

Etatius ait, multos in eam discedere sententiam, ut arbitrentur, initio statuas
 Regibus iis, vel fortibus viris esse decretas, qui populos sibi subjectos sapi-
 enter, iusteque rexissent, ut iustorum Regum memoriam, singularemque be-
 nevolentiam, qua vivos prosequerentur, post mortem quoque summa cum
 pietate retinere se per eorum effigies præ se ferrent. Eusebius item scribit,
 apud antiquos fuisse in usu, ut præstantissimorum quorumque memoriam si-
 mulacris colerent, ita ostendentes, quanto amore cultuque eos afficerent,
 qui studiose vixissent. Apud Suidam legitur, quemdam, Seruchum nomine,
 qui à Japhato Noëmi filio erat oriundus, omnium primum simulacrorum cul-
 tum in orbem terrarum inexistisse, quæ sibi ad fortium virorum memoriam con-
 servandam consecerat, cæterisque Deorum loco, à quibus maxima beneficia
 in Mortales universos essent collata, proponebat. Non desuerunt etiam ali-
 qui Reges, qui, dum adhuc viverent, sibi statuas efficiendas, publicæque
 adorandas curarunt, ut de Semiramide legitur, quæ si non prima, inter pri-
 mos certè id fecisse, est fama. De hac narratur, suam effigiem in lapide, cu-
 jus longitudo XVII. stadiorum esset, exsculpi iussisse, centumque sacerdo-
 tes statuisse, qui solenni ritu atque pompa eam venerarentur, variisque sa-
 crificiis ei litarent, ac si numen aliquod divinum esset. Eusebius auctor est,
 olim in Ægypto hominem fuisse ditissimum, qui, ut dolorem, quem ex unici
 filii morte susceperat, aliquantulum leniret, ejus statuam sibi domi posuit,
 quam eadem pietate intuebatur, qua filium, dum viveret: quare servi, cum
 domini animum aliquid offendissent, ex quo sibi magnopere timerent, ad sta-
 tuam accurrebant, illi in genua accidebant, illi supplicabant, ab ea delicti ve-
 niam implorabant, quam à patre ob filii charitatem impetrabant. Hinc factum
 est, ut eam floribus coronarent, munusculisque aliis prosequerentur, cui sæ-
 pe salutem suam referrent acceptam. Ad hujus imitationem aliæ quoque sta-
 tuæ fuerunt collocatæ; quibus, ut forsitan majorem honestatis speciem res
 præ se ferret, diversorum tant. Deorum posita nomina. Ita etiam Deorum ef-
 figies ad humana ut plurimum corpora sunt effectæ, non ea de causa, quod
 universa antiquitas ita stupore esset oppressa, ut arbitraretur, Deos, homi-
 num instar, capite, manibus, pedibusque constare: sed quia, ut auctor est
 Varro, cum animi nostri ad divinos proximè accedant, neutrique sint aspe-
 ctabiles, est existimatum, hujus inter ambos similitudinis corpora fidem am-
 plam facere posse. Porphyrius quoque, Eusebio referente, sensit, ideo ad
 hominum exemplar esse Deos effectos, ut disceremus, quemadmodum nu-
 men est ipsa mens, atque intelligentia, ita nos quoque, ejus esse participes.
 Lucretius affirmat, Prometheus omnium primum hominis simulacrum è
 terra finxisse, eumque statuariae artis inventorem existisse; indeque factum
 esse, ut quod à Deo factum ferebatur, homini qui opus divinita imita-
 tus esset, ceperit adscribi. Quare ut numen, templis atque aris coli me-
 ruit,

*Statua in-
credibilis
magnitu-
dinis.*

*Discitur
humana
effigies su-
tributa.*

*Promethe-
us numinis
loco habi-
tus.*

ruit; & quemadmodum Pausanias scribit, ei ara Athenis in Academia erat dicata, ad quam statis temporibus homines confluebant, ibique faces accendebant, quas gestantes, versus civitatem currebant, serie quadam se sequentes: horum qui accensam usque ad urbem ingressum conservassent, palmam feriebant; iis qui precedebant, si forte eorum faces fuissent inter currendum extinctæ, locum cedentibus illis, qui proxime sequebantur. Id hoc etiam modo fieri solbat: erat una tantum fax communis omnibus, quam currentes sibi mutuo tradebant; iis qui pone, in eorum locum, qui erant ante, per successionem quandam subeuntibus. Sed hic ritus, siue ludos appellare placeat, non solum Prometheo sacer erat (quamquam ab eo institutus legitur) sed in Vulcani quoque ac Minervæ cultum celebrabatur; neque semper pedibus, sed interdum & equis currebant. Quare Adimantus apud Platonem, cum Socratem hortaretur, ne societatem quandam desereret, dicit, vesperi eam ludis equestribus interesse, mutuo sibi facem in Deæ, hoc est, Minervæ, honorem tradentibus. Herodotus, cum Persicum morem narrat, quo celerrimè nuntios mittebant (sicut etiam apud nos est in usu, cum aliquid per dispositos, citatosque equos mittimus: semper enim post aliquod decursum spatium in stathmis, alii sunt in procinctu, qui alios currentes & ipsi continuando cursu exicipiant) dicit eos Græcorum consuetudinem imitari, cum currentes, facem quam Vulcano accensam gestant, per seriem sibi mutuo præbent. De his ludis quidam memoriæ prodiderunt, eos Promethei factum referre, cum ignem è cælo sublatum in terras detulit; atque ideo ita ab eo institutos. Alii id ad humanæ vitæ cursum referunt, in quo qui ætate antecunt, vitæ lumine iis cedunt, qui pone sequuntur, ut est Platonis sententia, qui libro de legibus homines iussit inter se proles gratia inire conjugia, ut vitam, quam à parentibus sunt mutuati, veluti ardentem facem, ipsi quoque apud filios ponant. Lucretius etiam de mortalium inter se successione loquens, sic inquit;

Libr. 2.

„ Et quasi cursores vitæ lampada tradunt.

Apud Phocenses ædicula quædam, Prometheo dicata exstabat, in qua statua etiam erat, quam nonnulli Æsculapij esse volebant. Sed quoniam è regione aliquot magni lapides visebantur, qui colore sabulum, odore humana corpora referebant, vulgo fere credebatur, esse Promethei, eosque lapides illius esse materiæ, ex qua ab eo primus homo esset effectus, unde postea uniuersum genus humanum profluxerit. *Prometheum* vero primum hominem condidisse, est rationi apprime consentaneum, si pro eo divinam Providentiam intelligamus, quemadmodum Plato intellexit, ex qua non homo tantum, sed res uniuersæ initio promanarunt. *Quare olim ea numinis loco habebatur, qua instar optime matris familias hanc rerum uniuersitatem*
admi-

*Providen-
tia imago.*

COLEBANTUR IMAGINES.

administraret: ejus imago, gravem matronam, natu grandiore referbat. Quantum autem voluptatis veteres ex statu perciperent, ex maxima, quæ apud eos exstabat, copia, conjiciamus licet. scribit enim Plinius, apud Rhodios amplius tria millia fuisse, neque pauciores apud Athenienses, Delphios, aliasque Græciæ civitates esse inventas, in quo Romani a Græcis se superari non sunt passi; cum tot simulacris abundarent, ut vulgo iactaretur, Romæ lapideum alterum esse populum. Harum etiam tanta olim erat in multis aviditas, ut certatim quisque undique pulcherrima quæque signa & tabulas præstantissimorum artificum conquireret, quibus non solum urbanas, sed & rusticas domos adornarent: quod quidem ad luxuriam spectare est existimatum, a veterique Romanorum frugalitate, ac severitate quam plurimum abhorere. Quamobrem M. Agrippa elegantissimam habuit orationem, qua suadebat, ut priuatarum ædium tabulæ ac signa in commune conferrentur: quod longe satius ex Plinij sententia fuisset, quam ea rus relegare. Est auctor Varro, multos ad Luculli prædia se contulisse, hac tantum de causa, ut pulcherrima signa, ac tabulas, quæ ibi erant, viderent. His olim loculi quidam perquam apti exstruebantur? quos Vitruvius vult esse magnos, ac latos: solebant quidem etiam ita statuas fabricari, ut cum sibi tum esset, caput adimere, aliudque supponere possent. Quare Suetonius, cum de intolerabili Caligulæ fastu loqueretur, inquit, eum cum longe ceteris principibus, atque regibus antecellere sibi videretur, divinos quoque honores usurpare cœpisse, imperasseque ut Deorum simulacris, quæ & religione, & arte essent veneranda, cujusmodi erant Iouis Olympij, aliorumque nonnulla, capitibus ademptis, suum imponerent. Lampridius, Commodum imperatorem Neronis colosso caput abstulisse, suumque aptasse refert. Statuæ præterea publice propositæ, cujuscumque tandem essent, sacræ omnibus erant, nec ulli fas erat, eas loco movere, nec aliquo pacto labefactare, ut Cicero contra Verrem habet inquam sententiam Rhodiorum adducit exemplum, qui quamvis bellum contra Mithridatem suscepissent, eumque acerbo odio prosequerentur; non tamen ejus statuam, nobilissimo in civitatis loco sitam, loco movere, aut vel tangere sunt ausi. Principium autem statuæ hoc amplius habebant, ut si quis ad eas confugisset, tutus esset ab injuriis, nec vi inde abstrahi posset: hoc tamen M. Antonii filio minimè profuit; Augustus enim, ut apud Suetonium exstat, eum, cum ad Cæsaris statuam se contulisset, inde ad necem abripi jussit. Hæ ab artificibus interdum nudæ, sæpius vestibus indutæ exsculpebantur; nonnumquam eas totas auro illinebant. Qui verò primus in Italia auratum simulacrum faciendum curavit, Plinius refert, Acilium Glabriorem extitisse, quod patri Glabrioni posuit. Alexander Aphrodyseus arbitratur, Deorum, atque regum regum olim effigies nudas esse propositas, ut id esset argumento, eorum vim omnibus esse

Statua religiose observata.

Statua sine veste.

*Statua à
quibus ve-
gloria.*

*Statuae in
pompis gest-
tae.*

*Simulacra
aeneis ef-
fingebantur.*

Phonices.

esse nudā, & apertam, principesque sincero animo, vitiiis minime inquinato, aut fraude fucato esse debere. Plinius narrat, id apud Græcos in more fuisse positum ut statuas nudas architectarentur: nam Romani thoraces eis saltem induere solebant; siquidem initio nemini statuam ponobant, qui p̄ r̄insigne aliquod facinus non meruisset, ut sui memoria ad posteros magna cum laude transmitteretur: quod postea non per petuo est observatum; multis enim alia de causa, quam ob propriam animi virtutem fuerunt statuae decretæ. Quare Cato s̄ imper eas neglexit, cuidamque interroganti, cur inter tot ejus similitum simulacra, ipsius viseretur, dixisse fertur (quemadmodum Marcellinus recitat) se malle, bonos viros de se dubitare, cur statua careret, quam non audere causam afferre, cur haberet. Agesilaus etiam, ita Xenophonte referente, statuatum honorem repudiavit, ita dicens, illas quidem statuatis laudem conciliare, sibi vero præclara facinora gloriae esse. Erat mos apud Romanos, ut publicis in pompis, Deorum simulacra, principum, illustriumque è foro sublata, ubi omnia erant collocata, feruisque imposita per urbem gestarent; Scipionis tamen statuam ex Capitolio auferrebat, ut Appianus refert: nam vivus manifestis argumentis ostenderat, omne suum consilium à divina mente proficisci, & tamquam Jupiter, quid faciendum fuisset, ei præferiberet, solus interdum se in ejus templum, quod erat in Capitolio, abdebat: quare ei quoque statua ibidem est posita, neque unquam indidem est amota. Ex statuatis atque imaginibus nobiles domus cognoscebantur: ideo C. Marius, quia ex ignobili stirpe erat, de se apud Sallustium dicit, se non posse fidei causam imaginis, neque triumphos, aut consulatus majorum suorum ostutare: at si res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia militaria dona, præterea cicatrices adverso corpore. Sed ad Deorum simulacra revertamur, quæ aliter alii, prout suus erat cuique mos, architectabantur, in eo sæpe ostendentes ad quod potissimum proclives essent. Quamobrem Suidas scribit, Phœnicos suos Deos, crumenas gestantes effinxisse, hoc significantes, se existimare, ditissimum quemque esse omnium præstantissimum. Græci armatos effecerunt, credentes, armis præsertim imperia & parari, & retineri. Sæpe præterea in Deorum statuatis indicabant, quod ab eis impetrare voluissent, aut jam impetrassent: nam ex voto interdum ponebant (quod & in cognominibus eis inditis fere semper observatum legimus) sed tamen præcipuæ, & maxime propria erant, quæ externa figura eorum naturam, atque effectus, qui ab ipsis proficisci putabantur, maxime exprimerent. Neque vero Deorum effigies ita semper proponebantur, ut passim ab omnibus earum significatio intelligeretur; cum ex eorum temporum religione, quamvis vana, atque falsa, sancitum esset, ut sacrarum rerum cognitio penes sacerdotes solos esset; cæteri fere, cæcum sibi perscrutatione negata, contenti essent credere, ita se habere, quemadmodum essent proposita. Quare apud Livium, & alios quosdam legitur, quondam cum ali-

quor

quot Numæ libri reperti essent, qui si in vulgum exiissent, magnopere eorum temporum religioni pôtuissent incommodare (forte enim ejus vanitatem ostendissent) ex Senatus consulto publicè fuisse combustos; ne populus in religione perlerutanda esset curiosior, quam ut iis, quæ sibi à Pontifice Maximo, cæterisque sacrificulis, sacrarum rerum interpretationi præpositis, essent explicata, acquiesceret. Tarquinius autem Rex, ut Valerius Maximus refert, M. Tullium Duimvirum, quod librum, secreta civilium sacrorum continentem, custodiæ suæ commissum, corruptus Petronio Sabino describendum dedisset, culeo insutum in mare abijci jussit. Hinc aliquando fiet, ut imaginis alicujus, quam suis lineamentis expressero, ratio à me non possit afferri: cum Herodotus, Pausanias, Plutarchus, multique alii, à quibus exemplar sum mutuatus, asserant, aut non exstare, aut se religione impediri, quo minus eam evulgent. Sed id perquam raro usu veniet: nam quod unus ex toto dicere noluit, id sæpe per partes è multis colligitur; quod nos pro viribus facere studuimus. Ut igitur ad explicandum revertamur, cur Dii variis sint modis efficti, Eusebius, Porphyrii sententiam referens, veteres inquit, ut Deorum diversitatem manifestarent, alios masculos, alios feminas effecisse, aliquos etiam virgines, non nullos in matrimonio collocatos; eorumque statuas diversis vestimentis texisse. Scribit Aristoteles, antiquos existimasse, Deorum vitam esse humanam similem, ac proinde nostram eis effigiem coaptasse: & sicut homines sub regibus viverent, ita quoque inter Deos unum regnare putasse. Luctatius, postquam longa oratione, multisque argumentis prætorum Deos homines fuisse, qui post mortem essent in divos relati probaverat, subjungit, eos ideo diversæ fuisse ætatis, alios nempe pueros, alios adolescentes, aliosque senes, aliis demum aliam eis propriam statuam positam, ut ætas, habitusque referretur in quibus morientes sunt reperti: Eodem contendunt multa quoque alia, quæ de Diis finguntur, ac de eis narrantur, perinde atque homines exstitissent; & nos aliquid de hoc dicemus, cum peropportune ceciderit, in alicujus forma exprimenda: quam tractationem mox aggrediar, postquam de statuarum materia disseruero. Ac primum, ut Porphyrius, testante Eusebio, dixit, ex materia lucente, qualis est crystallus, candensve marmor, Deus apud veteres est effectus, ut id nobis esset argumento, Deum, ut qui purissima lux esset, sensum omnem oculorum fugere: eundemque auro olim fabricabantur, ut cum æternum esse, ac ignem quemdam non aspectabilem inhabitare innuerent; non nullique ex atro lapillo Deum effingentes, cum ab oculorum acie penitus amotum significare volebant. Sed Porphyrius ad sua tempora videtur respexisse: Nam antiquiores ligneos Deos habebant, sicut enim Theophrastus in libris de plantis scripsit, ex cedro, cupressu, buxo, interdumque ex oleagina radice Deos sibi construebant. Atque ideo ex cedro statuas confectas esse, Plinius affirmat, quod hujusmodi lignum dit-

*Statuarum
materia.*

tissime incolome perseverat, idemque scribit, Apollinem Sofianum eedrinum esse Romæ in delubro, ex Seleucia adiectum. Plutarchus in hanc sententiam inquit, antiquissimum quidem morem simulacrorum efficiendorum existisse; atque apud veteres illos ea fuisse lignea: lapis namque eisdurior videbatur, quam ut Diis effingendis esset idoneus: aurum atque argentum sterilis & infœcunda terræ faciem arbitrabantur, locus enim, ubi sunt auri vel argenti fodinæ, vix aliis rebus ferendis est aptus; eamque terram infirmam atque infelicem illi appellabant, qua herbas, flores, fructusque non proferret: Nam nulla cupiditatis siti ardebant, eo contenti, quo se alere possent. Plato quin etiam eius videtur esse opinionis, ut lignea essent simulacra Deorum; ita enim scribit, cum terra sit quædam veluti domus numinibus consecrata, ex ea nefas est, eorum effingi imagines, atque multo magis ex auro, aut argento, quæ sui possessoribus maximam constant invidiam. Idem prope Luctatius sentit, cum scribit; pretiosas Deorum statuas esse eorum avaritiæ argumentum, qui sub religionis prætextu, auro, ebore, gemmis, aliisque rebus pretiosis delectantur, cum ex illis sacras sibi imagines architectentur, quos plurimi quidem faciunt, ea magis ratione, quod tali materia consent, quam quod magna Deorum numina referant. Sed ad Platonem revertamur, qui post præcedentia ita inquit; Ebur antea vita præditum erat, qua postea cassum, non est dignum ex quo Deorum statuæ efficiantur, à quo etiam ferrum, aliaque dura metalla sunt removenda: his enim instrumentis in bello ad hominum perniciem utimur. Quare solum lignum secundum Platonem erat reliquum, è quo sacra deorum effigies exculperentur. Cui Pausanias consentit, cum scribit, primis illis temporibus apud Græcos ipsius quidem sententia lignea fuisse simulacra, illa præsertim, quæ Ægyptii confecissent: nam adhuc Argis statua quædam Apollinis exstabat, ei à Danao dicata, qui temporibus antiquissimis fuerat: nec ullum reperiri posse simulacrum videbatur, quod quidem antiquitatem præ se ferret, nisi ex hebeno, cupresso, cedro, quercu, hedera, aut Ioto confectum: sed non nulla quoque oraculi iussu oleagina erant: ex quo concludamus licebit, Deos tunc maluisse è ligno, quam ex alio quovis exculpi: nam apud Herodotum exstat, Epidaurios, cum Delphium Apollinem consulissent, quomodo gravissimæ sterilitati, ex qua maxima rerum omnium penuria laborabant, mederi possent, huiusmodi tulisse responsum, ut duas scilicet statuas, unam Damia, alteram Auxesia (erant autem hi tutelares eorum Dii) non ex metallo, aut lapide, sed ex olea non silvestri ponerent. In primo Junonis templo, quod erat Argis, simulacrum ex trunco pyri erat dedicatum; Romæque, ubi Regina vocitabatur, duas ex cupresso effigies habebat, quæ, solemnium pompa gestabantur in illis sacris, quæ tunc primum sunt instituta

tuta (sicuti Livius refert, cum Annibal Italiam devastabat. Apud Plinium legitur, Populonia fuisse Jovis statuam, admodum antiquam, ex vite confectam: neque id mirum videri debet, si verum est quod idem scribit, Junonis Metapontia templum columnis viteis fulcitum, adeo magna atque crassæ illæ vites erant; & quod magis sit mirandum, ex vitice, ut Pausanias refert, in quadam Laconia parte, statua Æsculapii fuit efficta, unde is Aguites cognomentum reportavit, quod est, ex vitice confectus. Lignei quoque apud Romanos Dii erant, dum parsimonie studerent. Quare Tibullus Deos penates alloquens, sic lib. I. elegia X. inquit,

Nec pudeat, prisco vos esse è stipite factos:

Sic veteris sedes incoluistis avi.

Tunc melius tenere fidem, cum paupere cultu

Stabat in exigua ligneus ade Deus:

Et placatus erat, si quis libaverat unam,

Seu dederat sancta spicca ferta coma.

Atque aliquis voti compos liba ipse ferebat,

Postque comes purum filia parva favum.

Propertius de sua statua ita loquentem Vertumnum introducit;

Stipis acervus eram, properanti falce dolatus,

Ante Numam grata pauper in urbe Deus.

Refert Plinius; quamvis statuarum usus apud Italos antiquissimis temporibus fuisset receptus (quod ex Her. ulis simulacro, jam inde ab Evandro in foro Boario ei posito probari possit; quod triumphalibus insigniis, cum ab aliquo triumpharetur, exornare solebant) sed tamen Diis nullas neque in templis, neque privatis in ædibus effigies præterquam ligneas, antequam Romani Asiam subegissent, esse effectas; nam ex ea regione præciosa statua in Italiam emigrarunt. Græcia enim non contenta ligneis Diis, aureos quoque sibi, ex aliisque metallis comparavit: utque sumptuosius ac magnificentius quidpiam ostentaret, quemadmodum Pausanias testatur, ab extrema usque India atque Æthiopia ebur ad statuas architectandas asportavit: sed ex ferro raræ illæ quidem reperiebantur; attamen aliquæ exstant, qualis erat apud Phœnices Hercules cum Hydra pugnantis effigies, atque Pergami duo capita, unum Leonis, alterum Apri, Baccho dicata, ad quæ maximi concursus undique, tamquam ad quidpiam admirabile spectandum, fiebant. Corydon apud Virg. solum Dianæ pollicetur, se effecturum ut tota levi de marmore stet: Ubi Servius, apud veteres caput solum una cum pectore statuis ex marmore fieri innuit. Erat id præterea in consuetudine positum, ut viles, plebeiosque Deos, cujusmodi erat Priapus, aliique id genus, qui rus colebant, sub dioque habitabant, ex ligno, aut argilla, aut alia quapiam vili materia ferè fabricarentur; nobiliores ve-